

پيغمبر موسى و
پنوره عقلييه كان

پېغمبەر موسا و پېوهره عهقلییه کان

ناوی نووسهر: نهاد جلال حبیب الله

دیزاینی ناوه وه: زه رده شت کاوانی

نۆبه تی چاپ: یه کهم ۲۰۲۲

تی—راژ: ۱۰۰۰ دانسه

له به ریۆه به رایه تی گشتی کتیبخانه گشتیه کان - هه ریمی کوردستان
ژماره سپاردنی (۱۹۰۵) ی سالی ۲۰۲۲ پیدراوه

پيغمبر مومسا

9

پيورهه عه قليبھه كان

نوسيني

نهاد جلال حبيب الله

پيشه كيبى

قورئانى پيرۆز پره له گيرانهوهى به سه رهاتى پيغمبرانى خوا، نهوهك ته نيا چيرۆكيبك بيت و بو چيرۆه رگرتن، يا خود پيدانى زانياريبه كى ميژوويى، به لكوو وهك خودى قورئان ئاماژهى پي داوه، بو سوودوه رگرتن لهو به سه رهاتانه، واته ئيمهه موسلمان راسپيردراوين سوود له به سه رهاتى ژيانى پيغمبرانى خوا وه ربگرين، چونكه لهو په يامهه كى خواى گهوره به كوئاي په يامه كانى داناوه بو مروفايه تى و تايبه ته به نهوهى دواى دابه زيني وهه هتا رۆژى دوايى، ئهه ورده كاريبانهه به سه رهاتى پيغمبران باس كرارون، خواى گهوره هه ده فه رموويت:

﴿وَكَلَّا نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الرُّسُلِ مَا نُنَبِّئُ بِهِ فُؤَادَكَ وَجَاءَكَ فِي هَذِهِ الْحَقِّ وَمَوْعِظَةٌ وَذِكْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ﴾^(۱)

واتا: «هه والى ئهه هه موو پيغمبر و گه لانه يانت بو ده گيرينه وه، هه تا دلتي پي به هيز بكهين و دلنياشت بكهين له راستى كاره كهت، دلنياش به هه رچى بوئ هاتوه هه ق و راسته و په ند و ئامۆزگارى و بيرخستنه وه شه بو برواداران.»

هه ره هه ده فه رموويت:

﴿لَقَدْ كَانَ فِي قَصصِهِمْ عِبْرَةٌ لِأُولِي الْأَلْبَابِ مَا كَانَ حَدِيثًا يُفْتَرَى وَلَكِنْ تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ كُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴾^(۲)

(۱) هود: ۱۲۰.

(۲) يوسف: ۱۱۱.

واتا: «سوئند به خوا له داستان و سهرگوزه شتهى يووسف و براکانيدا؛ گه لئى عيبرهت و ئاموژگاريى مهزن ههيه، بۆ خه لکانى هۆشمه ند و ژير كه بيكه نه رينيشاندهرى خويان بۆ دۆزينه وهى ههق و راستى، دياره په رتووكيكي وهكوو ئه م قورئانهش، هه رگيز ناشيت قسه وباسيكي هه لبه ستر او بيت، به لكوو ته سديق و پشتراست كردنه وهيه بۆ په رتووكه پيشووه كانى بهر له خوئى و شيكه ره وهى هه موو شتيكي شه، به ته واوى به يانى هه لال و هه رامى تيدايه و رينيشان دان و ره حمهت و ميهره بانىي خوايه بۆ خه لكيك كه بيه ويت باوه ر به يتيت.»

له م روانگه وه، پيمان باش بوو ته وه ريكي ديارى راوى نيو ژيانى يه كييك له پيڤغه مبه رانى خوا وه ر بگري ن كه ئه ويش بوارى پيؤهره عه قليبهي كانه له ژيانى پيڤغه مبه ر مووسادا (عليه سلام)، بزاني ن ئه و كاتانه ي ليكدانه وه عه قليبهي كان بۆ رووداويك ده خرا نه بهر باس، چه نده له گه ل ئه نجامه كه دا يه كيان ده گرته وه.

يه كييك له په ند و وانه گرنگه كانى نيو ژيانى پيڤغه مبه ر مووسا (عليه سلام) كه له قورئاندا بو مان باس كراوه، راست كردنه وهى تي پروا نيمانه به رانه ر رول و پيگه ي عه قل له ئاست ويستى خوا دا، چونكه زور جار له ساته يه كلا كه ره وه كاندا، ناتواني ن تي پروا نى عه قل تى بيه رينى ن و له باز نه ي به رته سكى عه قلى مرو ييدا خو مان مؤل ده ده ين.

به سه رهاتى پيڤغه مبه ر مووسا (عليه سلام) كه له قورئانى پيرو زدا باس كراوه، به جوانى ئه وه مان بۆ روون ده كاته وه، له و ديو ليكدانه وه و حيساب و كيتابى عه قله وه، ويستى خوا هه يه، ئه و كاته ي له روانگه عه قلى و واقيعى به كه وه ده گه ينه قه ناعه تي ك؛ ويستى خوا شتيكى تره و ويستى خواش پيش ليكدانه وه مرو بى به كان ده كه ويت. بۆ ئه مه ش شه ش ويستگه ي ژيانى ئه و پيڤغه مبه ره ئولولعه زمه به نموونه وه رده گرين.

ويستگه ي

۱

له دايبووني مووسا (عليه سلام)

تاوي له دايبووني پيغمه مبه ر مووسا (عليه سلام)، نه و ده مه بوو كه فيرعه وني نه گريس خه ونيكي بينيي بوو، خه ونيش له لاي ميسرييه كان به تايبه ت بو خه وني فيرعه و نه كان، برياري له سه ر ده درا، خه ونيك مه رگي هه ر له دايبوويه كي به نوئيسرائيلي پيوه بوو، شه ويك ت نه په ري به سه ري دا هه تا برياري مه رگي هه ر له دايبوويه كي ني رينه ي به نوئيسرائيلي له سه ر درا و ده سه لاتي جي به جي كردن راسپي درا بو جي به جي كردني.

له م سه ر و به نده دا مووسا (عليه سلام) له دايبك بوو، هه ر بير كردنه و به يه كي عه قلي بو نه وه ده چوو، نه ي دايبكي مووسا (عليه سلام)، نه گه ر ده ته وي ت منداله كه ت بپاري زيت، دره نگاني شه و و به نه يني شار جي به يله، هه ر پيناويك بگه ر به ر بو شار دنه وه ي منداله كه ت، نه با دا سه ر با زاني فيرعه و ن ده ستيان بگاته لاي.

به لام، كاتي ك خواي گه و ره ر ينماييي دايبكي مووسا (عليه سلام) ده كات، فه رمان ي پ ده كات به شتيك كه زور سه خته مرو ف دلي نو قره بگري ت و ترسي لي نه نيشي ت:

﴿أَنْ أَقْدِفِيهِ فِي التَّابُوتِ فَأَقْدِفِيهِ فِي اليمِّ فَلْيُلْقِهِ اليمُّ بِالسَّاحِلِ يَأْخُذْهُ عَدُوٌّ

لِي وَعَدُّوْ لَهُ ﴿١﴾،

واتا: «بيخەرە ناو داربەستە و سندووقىكەوہ و بىھاۋىژە ناو دەرياوہ، با دەرياش بىخاتە كەنارەوہ، بۆ ئەوہى دوژمنىكى من و دوژمنىكى خۇيشى بىگرېتەوہ و بىبات.»

كۆرپەيەكى ساوا بخرىتە ناو سەبەتەيەك و بدرىت بەدەم ئاۋى نىلەوہ، ورد بىنەوہ! دەبىت چەند ترس و ئەگەر؛ ختوورەى كردبىت بە دلى داىكىدا:

- «كۆرەكەم ئاۋ نايبات و ئىتر نەبىنمەوہ!»

- «كۆرەكەم نوقمى ناۋ نىل نەبىت!»

- «دېندەيەكى دەريايى ئەم كۆرەم نەخوات!»

- «خۇنىل بەزىر كۆشكەكەى فىرەونداتى دەپەرپت، نەبادا سەربازەكانى بىبىنن و بىكوژن!»

ئەمانە و دەيان ئەگەرى تر كە ھەر ھەموويان عەقل تىي دەچوۋ روو بدەن.

تەنيا شتىك ئومىدىكى بە داىكى موسا بەخشىبوو، بەلىنى خوا بوو كە بۆت دەگىرپنەوہ:

﴿وَلَا تَخَافِي وَلَا تَحْزَنِي إِنَّا رَادُّوهُ إِلَيْكَ وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ﴾، ﴿٢﴾

واتا: «نە بترسە و نە خەمىشت ھەبىت، ئىمە دەگىرپنەوہ بۆت و دەشىكەين بە يەكىك لە پيغەمبەران.»

(۱) طه: ۳۹.

(۲) القصص: ۷.

خوای گهوره به لئینی دا ئه گهر دایکی موسا گوئ بو ئه گهره مه ترسیدارانه نه دات و فه رمانی خوا به جی بگه یه نیت، هم منداله که ی بو بگپر پته وه، هم بیکات به یه کتیک له پیغمبرانی خوئی.

به هه موو ئه م به لئینه شه وه، هیشتا ناخ و دلئی دایکی موسا، یه ک پارچه ترس و خه فته و دوو دلئی بوو، وه خت بوو هیز له ئه ژنوی نه مینیت و دلئی بپچریت ئه گهر ره حم و میهری خوا نه بوایه:

﴿وَأَصْبَحَ فُؤَادُ أُمِّ مُوسَىٰ فَارِعًا ۚ إِنَّ كَادَتْ لِتُبَدِيَ بِهِ لَوْلَا أَنْ رَبَّنَا عَلَيَّ قَلْبِهَا لَإِتَّكَوْنَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾^(۱)

واتا: «ئه موسا دلئی دایکی موسا ههستی به بیتاقه تی کرد و له هه موو شتیک خالی بوو جگه له باس و بیرى موسا، له وانه بوو بیدرکینیت و بلیت ئه وه کوری منه، ئه گهر ئیمه دلیمان قایم نه کردایه، تا له وانه بیت که بر وایان به به لئینی خوا هه یه.»

ئه وه ی دایکی موسا لئی ده ترسا هاته دی، منداله که ی که وته بهر دهستی خودی فیرعه ون! ئیتر ده بیت له روانگه ی عه قلییه وه چه هیوایه ک بمینیته وه بو پرزگار بوونی منداله که ی؟! ئه گهر پیشتر هیوایه ک هه بوایه دلئی یه کتیک له سه ربازه کان دوور له چاوی فیرعه ون بو کور په یه ک بسووتیت و فه رمانه که جیبه جی نه کات، ئه مجاره یان بی ئه ملولا کور په که ی که وتووه ته بهر دهستی ئه و که سه ی فه رمانه که ی ده رکردووه! که سیک که له پیناو پاراستنی خوئی و زیان و مان و ده سه لاتیدا ئه و فه رمانه ی ده رکردووه، نه وه ک له بهر بهر ژه وه ندییه کی گشتی، یان له پیناو ده ستخوشی ئه م و ئه و، بو یه له هه موو که سیک سوورتره له سه ر جیبه جی کردنی فه رمانه که، ئه ویش خودی ئه و فیرعه ونه یه که خه وی بینیه مندالئیکی له و چه شنه له دایک ده بیت و

گهوره ده بیټ و تهخت و تاراجی دهسه لاتی له بن ده هیئیت.

ده بیټ کاتیک ئه م هه واله گه یشتیته وه به دایکی موسا، چ ههستیکی له لا دروست بوو بیټ؟! خو ئه گهر ههر کام له ئیمه ی ئیمان لاواز بووینایه، خیرا ده مانگوت:

- «ئهمه بوو به لینه که ی خوا؟!»

- «ئهمه یه ئه و به لینه ی ده فهرموویټ سه ره نجام بو باوه ردارانه؟!»

- «ئهمه ئه و خوا یه بوو که ده یفه رموو پشتم پی به ستن به ستانه؟!»

به لام، نابینین دایکی موسا جگه له خه فه تی ناو ناخی خو ی، هیچ گومانیکی خراب و دهسته واژه یه کی دی به کار هینا بیټ، خوا ی گه وره ش ئه و خه م و دوو دلییه ی دایکی موسا ی له به رچا و گرتووه، وه ک چو ن ئه وه بو ههر دایکیکی تر ئاساییه.

پاش ئه وه ی دایکی موسا هه تا کو تا هه نگاوی ترس و دوو دلی، نافه رمانی خوا ی گه وره ی نه کرد و متمانه ی به رانه به به خوا که می نه کرد، ئینجا قو ناغ به قو ناغ هاتنه دی، به لینی خوا دهستی پی کرد، ئه ویش گپرا نه وه ی بوو بو ئیو کو شی دایکی، ئه ویش به سی هو کار:

﴿فَرَدَدْنَا إِلَىٰ أُمِّهِ كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ ۗ وَلَتَعْلَمَنَّ أَنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ ۗ﴾^(۱)

واتا: «موسا مان گپرا یه وه لای دایکی، بو ئه وه ی چاوی رو شن و دلی فینک بیته وه و خه فه ت نه خوات، هه ره ها بو ئه وه ی بزانیټ به لینی خوا راسته.»

یه که م: بینایی دیدی بیته وه و دلی ئو قره بگریټ و کو تایی به فرمیسیکی

خه فته کانی بیت.

دووهم: ئیتر خه فته نه خوات و له پاداشتی ئه و به هیزییه ی ئیمانیدا، خه مه کانی پره وینه وه.

سێیه م: هه تا دایکی موسا چاک بزانیته به لینی خوا حه قه و دیته دی، با هه رچی لیکدانه وه ی عه قلی هه یه وای بو بجیت هیوایه ک نه ماوه بو به دیهاتنی به لینه که.

ئه و بی هیوا ییه بارودوخیکه، خوای گه وره تووشی باوه پرداری ده کات بو ئه وه ی به ته واوه تی دل به ریدات له توانا و ئه گه ره عه قلی و مرۆبیه کان و پاش به کارهینانی ئه و پرۆشوینه ره وایانه ی خوای گه وره فیری کردووه، نه نیا دلی به خوا بدات و هیوای به و بمینیت، بویه ده بینین پیغه مبه رانیش گه یشتوونه ته ئه و قوناغه ی، بیه وایانه بلین: «ئیتر ئه م سه رکه وتنه ی خوا که ی دیت؟»:

﴿حَتَّى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتَى نَصُرَ اللَّهُ﴾،^(۱)

واتا: «هه تا پیغه مبه ر و ئه وانه شی له گه لیدا باوه پران هی نابوو، ده یانگوت: که ی سه رکه وتنی خوا دیت؟»

یه که م هه نگاوی به دیهاتنی به لینه که، ئه وه بوو که خوای گه وره خودی فیعه ون و خیزانه که ی کرد به خزمه تکاری موسا! وای لی کردن ئه مجار ئه وان هه ولی مان و گه وره کردن و ناز پیدانی موسا بده ن، یه که م هه نگاویش په یدا کردنی دایه نیک بوو بو ئه و منداله ی پیشتتر که به پریری په سمیی پادشایه تی، پریری کوشتنی بو درابوو!

ئینجا خوای گه وره شیریی هه موو سه ر زه وی له موسا حه رام کرد:

﴿وَحَرَمْنَا عَلَيْهِ الْمَرَاضِعَ مِنْ قَبْلُ﴾^(۱) واتا: «پیشتر هه چچی شیردهر هه یه لییمان حه رام کرد.» ئەم بارودۆخه پیشتر بۆ کهس پرووی نه دابوو، روانگه عه قلبیه که ئەوه یه بگوتریت، ئەگەر شیر یه کییک نه خوات، مه مکی دایه نیک تر ده گریت، ئەم نا ئەوی تر، دوا جار ده بیت شیر یه دایه نیک هه ر بخوات، به لام خوا به لینی داوه و بۆ به لینه که شی هۆکار ده سازینیت: ﴿وَأَتَيْنَاهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا﴾^(۲) واتا: «له هه موو شتیک که پیویست بوو، هۆکار و ئامرازه که ییمان بۆ ره خساند.»

به م چه شنه هه موو ئەگه ره کان له لایه ن فیره ونه وه تاقی کرایه وه، هه تا گه یشته سه ر دایکی موسا، ئەو کات کۆر په که مه مکی دایکی گرت. ئەگه ر ویستی خوا نه بوایه، ئەمه ش دووباره گه وه ترین مه ترسی بوو بۆ سه ر ژیا نی موسا، چونکه ئەگه ر پیشتر فیره ون گومانیک هه بوایه، ده کریت ئەم منداله به نوئیسرائیلی نه بیت، ئەوا به شیر خواردنی موسا له لای ئافره تیک یه به نوئیسرائیلی ئەو گومانه ش ده ره ویته وه، ده کرا گومان ببات ئەمه خودی دایکیه تی، بۆیه شیر یه ئەمیان ده خوات.

قوناغی دووه می به دیه اتنی به لینه که ش ته مه نیک یه ده ویست (ده یکه بن به یه کییک له پیغمبران)، دوا جار ئەو به لینه ش هاته دی.

(۱) القصص: ۱۲.

(۲) الکهف: ۸۴.

پاکردنی مووسا

پاش ئه وهی مووسا له ناو کۆشکی فیرعه وندا گه وره بوو و پېگه یه کی تایبه تی له ولاتدا وه رگرت، چونکه فیرعه ون هیچ کورپکی نه بوو هه تا ببیته جیگره وه ی، هیوایه ک بوو بو هه مووان هه تا فیرعه ون له وه جاخکوپری ده ربازی ببیت، له م سه روبه نده دا تاقیکردنه وه یه کی نوپی هاته ری که ئه گه ری زوری له ناوچوونی مووسای لئ ده خوینرایه وه، ئه ویش پشتیوانیکردنی کابرایه کی به نوئیسرا ئیلی بوو کاتیک قیبتیه ک ویستی سته می لئ بکات، مووساش بوکسیکی لئ دا و بوویه هو ی کوشتنی کابرا، دواتریش ده سته که ئاشکرا بوو و هه مان ئه و که سه ی مووسا هاوکاری کرد، بوویه هو کاری ئاشکرا کردنی مووسا.

ئهم هه واله که گه یشته وه به فیرعه ون، راسته وخۆ برپاری کوشتنی مووسا ده رکر، چونکه هاوولاتی پله به رزی نیو ولاتی کوشتووه، ئه مه ش به هیلی سوور ته ماشا ده کرا، خو ئه گه ر ده که سی له به نوئیسرا ئیل بکوشتایه -که هاوولاتی پله س بوون له میسردا- سزا نه ده درا.

بویه مووسا پېشه خته خو ی سه ره نجامی ئهم کاره ی ده زانی و پیش ئه وه ی ده سته که ی ئاشکرا ببیت، ترس دایگرت و به ترسه وه هاتوچۆی ده کرد له شاردا و گوئی قولاخ ی هه وال و قسه ی ناو خه لک بوو بزانییت که س

هیج نالیت ﴿فَأَصْبَحَ فِي الْمَدِينَةِ خَائِفًا يَتَرَقَّبُ﴾^(۱) واتا: «ترس و بیم موسای داگرتبوو لهو شارهی پیاوه کهی تیدا کوشتتوو و چاوه روانی ده کرد.»

ترسه که شی له جیی خوی بوو، بویه که دهسته کهی ناشکرا بوو، بریاری فیرعه ونی له به رانبر دهرکرا (بریاری کوشتنی موسا).

له روانگه عه قلبیه که وه هیوایه ک نه ماوه بو موسا، چونکه فیرعه ون که سیکی خاوه ن بریار بوو، ههر بریار یکی دهر بگردایه، ده بوو جیبه جی بگریت و به هیج جوریک که مته رخه می تیدا نه گریت، ته نیا یه کجار بریاری خوی بو موسا جیبه جی نه کردبوو که ئه ویش له کاتی ساوایی و شیرخواردنیدا بوو، ئه گه رنا به رانبر که سه نزیکه کانیشی بریار و یاساکانی جیبه جی ده کرد، بویه ده بینین ئاسیهی ژنی خوی کوشت و په حمی پی نه کرد، ئیتر ده بیت چ هیوایه ک هه بیت بریاری کوشتنی موسا جیبه جی نه گریت؟!

خوای گه وره هه مدی موسای رزگار کرد، بو ئه مهش که سیکی کرد به هوکار، هه تا هه واله که بگه یه نیته موسا:

﴿وَجَاءَ رَجُلٌ مِنْ أَقْصَى الْمَدِينَةِ يَسْعَى قَالَ يَا مُوسَى إِنَّ الْمَلَأَ يَأْتَمِرُونَ بِكَ لِيَقْتُلُوكَ فَاخْرُجْ إِنِّي لَكَ مِنَ النَّاصِحِينَ﴾^(۲)

واتا: «پیاویک لهوپه ری شاره وه به هه لهوداوان هات و وتی: ئهی موسا! دهوروبه ری فیرعه ون دانیشتون و پیلان داده نین بوت، هه تا بتکوژن! ده سا له شار دهرچوو، چوون من له دلسوژان و ئاموژگاریکارانم بو تو.»

ئه گه ر لیكدانه وهی عه قلبی بگریت بو ئاواره بوونی موسا، ده بوو ژیانیکی تال و کوله مهرگی بهاتابه ری، چونکه:

(۱) القصص: ۱۸.

(۲) القصص: ۲۰.

موسا له کۆشکی فیرعه ونیدا گه وره بووبوو و گهرمی و ساردی نه دیبوو، سهختی و ناخۆشی نه چه شتبوو، ئیستا له کتوپرێکدا به دهست و گیرفانی بهتالهوه ئاواره ده بێت، هیوایهک نامینیتتهوه بوو!

موسا ترسی ئهوهی هه بوو نه توانیت له دهست سهربازانی فیرعهون ده رباز بپیت و چاوه روان نه ده کرا به سهلامهتی له سنووری دهسهلاتی فیرعهون ده ربچیت، چونکه برپاری گرتن و کوشتنی فیرعهون ده رکرا بوو و برپاره کهش گهیه نرابوو په سه رجهم په که سه ربازییه کان، ئه گه ریش له و سنووره ده ربچووایه، هیشتا ترسی ئه وه هه بوو له وپیش له رپی په یوه ندییه کانه وه، موسا بگه رپنریتته وه ژیر دهستی فیرعهون.

که چی ویستی خوا شتیکی تر بوو:

موسا له بری فیرعهون، په روه رده کاریکی تری دهست کهوت که ئه ویش پیغمبرێکی خوا بوو.

له بری ئه وهی ته نیا خواردنی به پینریتته بهر دهست و هیچ فیر نه بپیت، ئیش و پیشه په کی دهست کهوت.

له بری بی مال و حالی، که چه پیغمبرێکی به هاوسه ر گرت و خوی گه وره مال و حالی پین به خشیی:

﴿قَالَ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أُنْكِحَكَ إِحْدَى ابْنَتَيَّ هَاتَيْنِ عَلَى أَنْ تَأْجُرَنِي ثَمَانِي حِجَجٍ فَإِنْ أَتَمَمْتَ عَشْرًا فَمِنْ عِنْدِكَ وَمَا أُرِيدُ أَنْ أَشُقَّ عَلَيْكَ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿۱﴾ قَالَ ذَلِكَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ أَيَّمَا الْأَجَلَيْنِ قَضَيْتُ فَلَا عُدْوَانَ عَلَيَّ وَاللَّهُ عَلَيَّ مَا نَقُولُ وَكَيْلٌ ﴿۱﴾﴾

واتا: «وتى: دەمەوئىت يەككىك لەم دوو كچەمت لى مارە بكەم، بەو شەرتهى ھەشت سال كارم بۆ بكەيت و مەرەكانم بۆ بەخىو بكەيت، خۆ ئەگەر دە سال ئىشوكارم بۆ بكەيت، ئەو چاكە و پياوھتى خۆتە، نامەوئىتېش زۆرت بۆ بەئىنم و بارت قورس بكەم، ئەگەر خوا بىھوئىت، زوو دەزانىت من قسەى خۆم بەجى دىنم بە چاكەكار دەمىنىت، ئەوئىش وتى باشە، ئەو بەرپارىك بىت لەنىوان من و تۇدا، ئەو كات ھەوھسى خۆمە ھەركام لەو دوو ماوھىە جىبەجى بكەم، خواى گەرەش وەكىل و بەئاگايە بەوھى كە دەيلىين.»

ويستگەي

۳

ناردنى مووسا بۇ لاي فيرعهون

كاتىك مووسا وادەي خۇي تەواو كرد و بە ژن و مندالەوہ ويستی بگەرپتەوہ نيو كەسوكارى، هيواي وا بوو پاش دە سال له ولتدا باسوخواسه كه كوتايي پي هاتبيت و خەلكيك نەبيت مووسا بناسيتەوہ، بەلكوو بچيت له كه ناريكەوہ بەپەنھاني لاي دايك و برا و كەسوكارى بژي.

لەم ساتەدا خواي گەورە فرماني پي دەكات بچيت بۇ لاي فيرعهون و بانگەوازي بكات بۇ دوو شت:

يەكەم: يەكخواپەرستی و وازھينان له بانگەشەي خواپەتي، ئەمەش واتە دەستبردن بۇ پيرۆزيەكاني ولاتي ميسر، چونكە لەو ولتەدا فيرعهون وەك خواوہند تەماشادەكرا و خەلكيش ئەوہيان وەك بيروباوہر وەرگرتبوو، واتا بابەتەكە بەزاندني سنووري سەرورەيي ئاييني ولاتي ميسر بوو.

دووہم: وازھينان لە ستەم، واتە دەستبردن بۇ دەستروپي و سەلاحياتي فيرعهون، بە واتايەكي تر كەمكردنەوہي سنووري دەسەلاتي فيرعهون كە دەسەلاتي بالاي ميسر بوو، ئەو فيرعهونەي لە ترسي لەدەستداني ئەو دەسەلاتەي كە ھەيپوو لەسەر بنەماي خەويك ھەزاران مندالي تازەلەدايەبووي كوشت، ئيستا كەسيك بچيت رووبەر وو پي بليت: «دەسەلاتەكەت ستەمكارانەيە و دەبيت سنووريك بۇ دەستروپيەكانت دابنريت.»

ئهم بارودوخه ترسیکی له دلی مووسادا دروست کرد، بو ترسه که شی بیانووی هه بوو و بیانوو هکانیشی له روانگهی عه قلییه وه زور به جی بوون:

«ده ترسم بروام پی نه کهن و به درۆزنم بزنان.»

ده ترسم لیم تی نه گهن، چونکه قسه کردنم ره وان نییه.»

کاتی خوی تاوانیکم کردوو و ده ترسم بچمه به رده ستیان، له سه ره ئه و تاوانه بمکوژن:

﴿رَبِّ إِيَّيْ أَحَافُ أَنْ يُكْذِبُونِ ۖ وَيَضِيقُ صَدْرِي وَلَا يَنْطَلِقُ لِسَانِي فَأَرْسِلْ إِلَى هَارُونَ ۖ وَلَهُمْ عَلَى ذَنْبٍ فَأَخَافُ أَنْ يَقْتُلُونِ﴾^(۱)

واتا: «خوایه ده ترسم به درۆم بخه نه وه و بروام پی نه کهن، سینه ته نگ بم و زمانم باش هه لئه سوپریت بو راگه یاندنی په یامه کهم، جا په یام بو هاروونی براشم بنیره هه تا یارمه تیم بدات، بیگومان ئه وان توله ی گونا هیکیان به سه رمه وه هه یه، ده ترسم به و بونه وه بمکوژنه وه.»

هه موو ترسه کانیشی هاتنه ریی:

کاتیک چوو به لای فیرعه ون و داروده سه که ی، پیش فیرعه ون، ده ورو به ره که ی به درۆزنیان زانیی و تۆمه تیان دایه پالی:

﴿وَقَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ أَتَدْرُ مُوسَى وَقَوْمَهُ لِيُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَيَذَرَكَ وَآلِهَتَكَ﴾^(۲)

واتا: «پیاوه ناوداره کانی ده وری فیرعه ون وتیان: ئاخو واز له مووسا و گه له که ی ده هینیت، هه تا به ئازادانه ده ست بکه ن به گه نده لی و

(۱) الشعراء: ۱۲-۱۴.

(۲) الأعراف: ۱۲۷.

گیره‌شیوینی و ئەم وڵاته تیک بدن و دەسته‌ه‌ل بگرن له پهرستنی خۆت و پهرستراوه‌كانت؟!» خ‌وای گه‌وره ه‌اروونی كرد به پشتیوانی بۆ ئەوه‌ی كێشه‌ی ره‌وانی قسه‌کردنی بۆ چاره‌سه‌ر ب‌كات.

ه‌هر كه موسا په‌يامه‌كه‌ی گه‌ياند به‌ فیرعه‌ون، خ‌یرا دۆسه‌یه‌ی كوشتنی ك‌ابرای له‌سه‌ر زیندوو كرده‌وه: ﴿وَفَعَلْتَ فَعَلَتَكَ الَّتِي فَعَلْتَ﴾^(۱)، و‌اتا: «تۆ ه‌هر ئەوه‌ بوویت ئەو تاوانه‌ت ئەنجام دا كه‌ كردت.»

ترسه‌كه‌ش ته‌نیا له‌لای موساوه‌ نه‌بوو، به‌لكوو ه‌اروونیش ه‌ه‌مان دید و تێپروانینی ه‌ه‌بوو، و‌اته پاش و‌تووێژی ن‌یوان ه‌ه‌ردوولا، گه‌یشته‌ن ئەوه‌ی كۆمه‌لیك مه‌ترسی په‌خه‌یان پ‌ی ده‌گریت:

﴿قَالَ رَبَّنَا إِنَّا نَخَافُ أَنْ يُفْرَطَ عَلَيْنَا أَوْ أَنْ يَطْعَى﴾^(۲)

و‌اتا: «موسا و ه‌اروون و‌تیان: په‌روه‌ردگارا، ده‌ترسین فیرعه‌ون ل‌یمان پ‌یش ب‌كه‌وێت و ه‌ه‌لكوتیته‌ سه‌رمان و پ‌یش ئەوه‌ی راستیه‌كه‌ی پ‌ی ب‌ل‌یین، س‌زامان بدات، یان یاخی بب‌یت.»

به‌لام، ئەوه‌ی گ‌ور و تین و د‌ل‌نیایی به‌ موسا ده‌به‌خشی، به‌ل‌ینی خوا بوو بۆ خ‌وی و ه‌اروونی ب‌رای: (قَالَ لَا نَخَافُ إِنْ نِي مَعَكُمْ أَسْمَعُ وَأَرَى)، و‌اتا: «خوا فه‌رمووی: مه‌ترسن، به‌راستی من له‌گه‌ل ئ‌یوه‌م، ه‌ه‌موو ش‌ت‌یک ده‌ب‌یستم و ده‌بینم.»

د‌واجار موسا و ه‌اروون به‌و چه‌شنه‌ی خ‌وای گه‌وره فه‌رمانی پ‌ی ك‌ردبوون، ه‌ه‌موو ترس و ئەگه‌ر و ل‌یك‌دانه‌وه عه‌قلیبه‌كانی خ‌ویان وه‌لانا و ه‌ه‌مان ئەو

(۱) الشعراء: ۱۹.

(۲) طه: ۴۵.

(۳) طه: ۴۶.

رێکارانهیان گرتنه بهر که خوای گهوره رینمایی کردبوون و هه مان ئه و چه که یان به کار هینا که خوای گهوره پیی دابوون، راسته وخۆ خۆیان گه یانده بهردهم ناوهندی دهسه لاتی میسر که خودی فیرعه ونه، چونکه دلنیا بوون خوای گهوره پشتیان بهرنادات.

به هه موو پیوه ریکی عه قلی ده بوو بریاری کوشتنی مووسا یه که مبابهت بیت قسه ی له سه ر بکریت، به تایبهت که مووسا له دهست یاسا رای کردبوو و ئه وهش بوو بوو به دۆسیه یه کی تر بۆی، پاشان دهستبردن بۆ پیروزییه کانی گهل و ولاتییک دووهم تۆمهت بوو که ده کرا راسته وخۆ سزای مووسا و هاروونی پی بدریت.

به لām، ئه نجامه که شتیکی تر ده رچوو، فیرعه ون له هه لۆیستی هیرشه وه، پاشه کسه ی کرد بۆ هه لۆیستی به رگریکردن، ئه مجار داوای به لگه ی پیغهمبهرایه تی له مووسا ده کرد، گفتوگۆی بوونی خوایه کی جگه له خۆی ده کرد، واده ی ململانیی ئاشکرای له گه ل مووسا داده نا و بۆ ئه وهش که وته کو کردنه وه ی جادوو گه ره کانی ولات، هه تا راستی پیغهمبهرایه تی مووسای پی بشکیینیت، دواجاریش به شکستی فیرعه ون و سه رکه وتنی مووسا کو تایی هات.

باوهره‌پنیان به ره‌زامه‌ندی و له ناچاریدا

کاتیک موسا په‌یامی خوی گه‌یاند و به‌لگه‌ی پیویستی‌شی له‌و باره‌وه خسته‌پوو، دابه‌شبوونیک له‌ کۆمه‌لگه‌ی میسریدا دروست بوو، ده‌سته‌یه‌ک که زۆرینه‌یان به‌نوئیسرائیلی بوون، باوهریان پی هینا، زۆرینه‌یه‌کیش که زۆربه‌یان قیبتی و هه‌واداران فی‌عه‌ون بوون، باوهریان نه‌هینا و که‌وتنه‌ دژایه‌تیکردنی بانگه‌وازه‌که، به‌لام ئه‌وه‌ی جیی سه‌رسوپمانه، جیاوازی باوهری جادووگه‌ره‌کانی فی‌عه‌ونه، له‌گه‌ل به‌لینی باوهره‌پنیانی فی‌عه‌ون و داروده‌سته‌که‌ی و پاشگه‌زبوونه‌ویان.

یه‌که‌م: کاتیک واده‌ی رۆژی مملاتی نیوان موسا و جادووگه‌ره‌کانی فی‌عه‌ون دانرا که به (یوم الزینه) ناسرا بوو، هه‌موو ئه‌گه‌ره‌کان بو ئه‌وه ده‌چوون سه‌ختترین دژایه‌تی بانگه‌وازه‌که‌ی موسا له‌و رۆژه‌دا بیت، چونکه جادووگه‌ره‌کان له‌سه‌ر ئاستی توانا و لی‌هاتوویی هه‌لبژێردرا بوون و به‌لینی گه‌وره‌شیان پی درا‌بوو.

﴿وَابْعَثْ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ • يَا تُولَك بِكُلِّ سَحَابٍ عَلِيمٍ • فَجَمَعَ السَّحَرَةُ لِمِيقَاتِ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ • وَقِيلَ لِلنَّاسِ هَلْ أَنْتُمْ مُجْتَمِعُونَ • لَعَلَّنَا نَتَّبِعَ السَّحَرَةَ إِنْ كَانُوا هُمُ الْعَالِيْنَ • فَلَمَّا جَاءَ السَّحَرَةُ قَالُوا لِفِرْعَوْنَ أَإِنَّا لَنَا أَجْرًا إِنْ كُنَّا نَحْنُ الْعَالِيْنَ • قَالَ نَعَمْ وَإِنَّكُمْ إِذَا لَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ﴾^(۱)

واتا: «سه‌بازان بنیره بۆ هه‌موو شاره‌کان، با جادوو‌گه‌رانت بۆ کۆ بکه‌نه‌وه، هه‌رچی جادوو‌گه‌ریکی کارامه و زۆرزانه بۆت به‌ئینن، جادوو‌گه‌ره‌کان له‌ رۆژێکی دیاریکراودا کۆ کرانه‌وه، به‌ خه‌لکه‌که‌ش وترا: ئاخۆ ئیوه‌ش کۆ ده‌بنه‌وه؟ ئه‌گه‌ر ئه‌م جادوو‌گه‌رانه‌ براره‌ بوون، له‌وانه‌یه‌ ئیمه‌ش په‌یره‌ویان لێ بکه‌ین، ئینجا جادوو‌گه‌ره‌کان که‌ هاتنه‌ به‌ره‌وه، به‌ فیرعه‌ونیان وت: ئه‌گه‌ر ئیمه‌ سه‌رکه‌وتین، ئایا پادا‌شتمان بۆ هه‌یه‌؟ فیرعه‌ونیش وتی: به‌لێ، بیگومان له‌ که‌سه‌ نزیکه‌کانی خۆشم ده‌بن.»

ئه‌زموونی نکۆڵیکردن سه‌ره‌رای زانیی راس‌تییه‌کان، باوێکی ناو ستافی فیرعه‌ون و پشتیوانانی بوو، وه‌ک قورئانی پیرۆز باسی ده‌کات: ﴿وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا﴾^(۱)

واتا: «له‌ ناخه‌وه‌ متمانه و دل‌نایاییان هه‌بوو پێی، به‌لام نکۆڵییان لێ ده‌کرد له‌ ڕووی سته‌مکاری و خۆبه‌زلزانیه‌وه.»

بۆیه‌ ده‌بوو سه‌رسه‌ختترین نه‌یاره‌کانی موسا؛ جادوو‌گه‌ره‌کان بوونایه و هه‌یج هیوایه‌ک نه‌بوایه‌ بۆ موسلمانبوونیان، به‌لکوه‌ هیوایه‌کی باوه‌ره‌ئینان به‌و خه‌لکه‌ بوو که‌ هاتبوون بۆ بینینی بارودۆخه‌که‌ و له‌ ده‌ره‌وه‌ی بازنه‌ی ململانیکه‌دا بوون، که‌چی پاش ئه‌وه‌ی جادوو‌گه‌ره‌کان ئه‌زموونی خۆیان تاقیکرده‌وه و پاشان موعجیزه‌که‌ی مووسایان بینیی، بێ دوودلی باوه‌ریان پێ هه‌ینا، ئه‌ویش چ باوه‌ره‌ئینانیک؟! ئاماده‌بوون یه‌کسه‌ر له‌پێناویدا گیانی خۆیان به‌خت بکه‌ن:

﴿قَالَ فِرْعَوْنُ آمَنْتُمْ بِهِ قَبْلَ أَنْ آذَنَ لَكُمْ إِنَّ هَذَا لَمَكْرٌ مَكْرَتُمْ فِي الْمَدِينَةِ لِتُخْرِجُوا مِنْهَا أَهْلَهَا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿۱۰﴾ لَأَقْطَعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافِ ثُمَّ لأَصْلَبَنَّكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿۱۱﴾ قَالُوا إِنَّا إِلَى رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَ ﴿۱۲﴾ وَمَا نَنْتَقِمُ مِنْهَا إِلَّا

أَنْ أَمَّا بَيِّنَاتٍ رَبَّنَا لَمَّا جَاءَتْنَا ﴿١﴾،

واتا: «فيرعهون وتي: چۆن پيش ئه وهى من مؤله تتان پي بدهم باوه پرتان پي هينا؟! بيگومان ئه م كارهى ئيوه پيلانتيكه بهر له وه بينه ئه م گوره پانه وه له شاردا سازاندووتانه ههتا هاوه له قيبتييه كانى لى ده ربه پرين و له برى ئه وه هوزه كهى خوتانى تيدا نيسته جي بكن، له مه ودوا چاك ده زانن چيتان پي ده كه م، دنيا بن ده ستى راست و پي چه پتان ده برم و هه مووشتان له خاچ ده دم، جادوو گه ره كانيش وتيان: گرنگ نيه، چوون ئيمه هه ر بو لاي پهروه ردگارمان ده چينه وه، دياره توش هه ر له بهر ئه مه نازارمان ده ده يت و رقت ليمان هه لگرتوو كه بروامان به ثايهت و به لگه كانى پهروه ردگارمان هيناوه.»

له بهرانه ر ئه مه دا هه لويسى فيرعهون و داروده سته كهى ده بينين كه كاتييك خواى گه وره به چه ند چه شنپك سزايان ده دات، به لپن ده دن ئه گه ر خواى گه وره سزاكانيان له سه ر هه لگريت، باوه ده هينن:

﴿فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ وَالْجُرَادَ وَالْقُمَّلَ وَالضَّفَادِعَ وَالذَّمَ آيَاتٍ مُفَصَّلَاتٍ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُجْرِمِينَ ﴿١﴾ وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ الرِّجْزُ قَالُوا يَا مُوسَى ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ لَئِن كَشَفْتَ عَنَّا الرِّجْزَ لَنُؤْمِنَنَّ لَكَ وَلَنُرْسِلَنَّ مَعَكَ بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿٢﴾ فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمْ الرِّجْزَ إِلَى أَجَلٍ هُمْ بِالْعُوهِ إِذَا هُمْ يَنْكُتُونَ ﴿٣﴾﴾،

واتا: «ئيمهش بارانتيكى به ليزه مه و به توفان و كولله مان ناره سهريان بو له ناوردنى خويان و فهوتاندنى كشتوكال و مه رزاكانيان، سوونيشمان ناره سهريان، بوقيشمان ناره سهر كاسه و كه وليان، خويتمان كرده سزايان، گشت ئه مانه ثايهت و نيشانهى روون و ليكجيا بوون، كه چى ده عيه و فيز

(۱) الأعراف: ۱۲۳-۱۲۶.

(۲) الأعراف: ۱۳۳-۱۳۵.

گرتنی و ئیمانیا ننه هینا، له بنه ره تدا گه لیکى تاوانکار بوون، هه رکه ئه و سزایه هاته سه ریا ن و به چاو بینیا ن، وتیا ن ئه ی مووسا! له پهروه ردگارت بخوازه له بهر په یمانیک که له گه ل تۆدا کردوو یه تی، دلنیا به ئه گه ر ئه و سزایه ت له سه ر لابر دین، مه رج بیت باوه رت پی بهینین و نه وه کانی یه عقوو بیشت له گه ل بنیرین.»

به پیوه ری عه قلی، ئه گه ری مو سلمانبوونی ئه و خه لکه زۆر نزیکه له وه ی بهیته دی، چونکه ئیتر به هو ی ئه و سزا هه مه چه شنانه وه، لاوازیی خۆیا ن و هیز و ده سه لاتى پهروه ردگاریا ن بو ده رکه وت و ده بوو ئه وه بییته مایه ی باوه رهینا نیا ن، وه ک چۆن ئه گه ر له م سه رده مه دا نه خو شى و به لا و کاره ساتیک روو بدات و لاوازیی مرؤقا یه تی پیا شان بدات، هه مووان چاوه ری ئه وه ی شه پۆلی مو سلمانبوونی خه لک به دی بکه ی ن، هه مان بارودۆخ به زه قتر و روونتر له و سه رده مه دا هه بوو، که چی هه رچه نده به ره سمیش به لئینیا ن ده دا باوه ر بهینین، به لام دواتر پاشگه ز ده بوونه وه له به لئینه که یان.

وِیستگه‌ی

۵

خنکانی فیرعه‌ون و سووپاکه‌ی

پاش ئه‌و هه‌موو به‌ریه‌ککه‌وتنه‌ی نیوان باوه‌رداران و فیرعه‌ون و داروده‌سته‌که‌ی، دوای ئه‌وه‌ی هیوایه‌ک نه‌ما بو باوه‌ره‌ینانی فیرعه‌ون و سووپاکه‌ی، موسا راسپیردرا که به‌نوئیسرائیل و باوه‌رداران له‌ژیر ده‌سه‌لاتی فیرعه‌ون ده‌ربکات و ولات جی به‌یلن، ئه‌مه‌یه‌کیک بوو له‌داواکاریه‌کانی موسا: ﴿أَنْ أَرْسِلَ مَعَنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ﴾^(۱)، واتا: «به‌نوئیسرائیلمان له‌گه‌لدا بنیره». چونکه فیرعه‌ون مافی چوونه‌ده‌روه له‌ولاتی له‌به‌نوئیسرائیل زه‌وت کردبوو، به‌لام کاتیک سزای خوایی، فیرعه‌ون و بیباوه‌رانی گرتوه، به‌لینی دا ئه‌گه‌ر سزاکه‌یان له‌سه‌ر هه‌لبگیریت، ده‌رفه‌ت بدات به‌نوئیسرائیل له‌گه‌ل موسادا بنیریت: ﴿وَلَنُرْسِلَنَّ مَعَكَ بَنِي إِسْرَائِيلَ﴾^(۲)، واتا: «دلنیا به‌به‌نوئیسرائیل له‌گه‌ل ده‌نیرین». که‌چی پاش هه‌لبگیرانی سزاکان، به‌لینه‌که‌ی نه‌برده‌سه‌ر.

به‌هه‌رحال، فیرعه‌ون بریاری ده‌رکرد هیرش بکریته‌سه‌ر باوه‌رداران و له‌ناو ببری، پیشوه‌خته‌ش خوای گه‌وره‌فه‌رمانی کرد به‌موسا، هاوده‌م به‌به‌نوئیسرائیل ولات جی به‌یلن، چونکه زور ناخایه‌نیت ده‌ده‌ن به‌سه‌ریاندا:

(۱) الشعراء: ۱۷.

(۲) الأعراف: ۱۳۴.

﴿وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ أَسْرِ بِعِبَادِي إِنَّكُمْ مُّتَّبِعُونَ﴾،^(۱) واتا: «سروشمان بو مووسا نارد که به شهو بهنده کانم به ره و ده ریا بیه، چونکه دوزمان تاقیبتان ده کهن و دواتان ده که ون.»

له و لاشه وه فیرعه ون رینماییی تایبته به و بواره ی دهرکرد، له سه رجه م ناوچه کاندا به یاننامه ی رهمیی فیرعه ون بخوینریتته وه که ئه مانه ی له خو ده گرت:

- داروده سته ی مووسا که مینه یه کی ناو ولاتن و بوونه ته مایه ی بیزاری و سه رئیشه بو مان.

- هه مووان هوشیاریه کی ته و او مان هه یه به رانبه ر به مه ترسی ئه وان و هه نگای پئویستمان بو ناوه و ئه وان هیچ نین و به ئاسانی به سه ریاندا سه رده که وین.

- ده بیت هیرشیان بکریتته سه ر و پیش ئه وه ی له ولات ده رچن، بدریت به سه ریاندا و له ناو ببرین.

﴿فَأَرْسَلَ فِرْعَوْنُ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ ﴿۱﴾ إِنَّ هَؤُلَاءِ لَشِرْذِمَةٌ قَلِيلُونَ ﴿۲﴾ وَإِنَّهُمْ لَنَا لِعَايُطُونَ ﴿۳﴾ وَإِنَّا لَجَمِيعٌ حَاذِرُونَ﴾،^(۲)

واتا: «فیرعه ون کو که ره وه کانی به شاره کاندا نارد بو کو کردنه وه ی سوپا، جاری دا و وتی: بیگومان ئه وان ده سته و کو مه لیککی که من، ئه وان ئیمه یان تووره و قه لس کردوه، ئیمه کو مه لیککی ئاگادار و وریان.»

ئه وه بوو سوپایه کی گه وره ی فیرعه ونی که وتنه شوین مووسا و

(۱) الشعراء: ۵۲.

(۲) الشعراء: ۵۳ - ۵۵.

شوینکه وته کانی هه تا گه یشتنه که نار نیل و ری دهرچوون نه ما، که شیکه لهم چه شنه دروست بوو:

ژماره یه کی دیاریکراوی شوینکه وته ی موسا به ژن و منداله وه، بی چه ک، بی نه وهی هیچ نه زموونیکه جه نگیان هه بیت، ترسینراو و چه وسینراوهی چه ندین ساله ی ژیر ده سه لاتی فیرعه ون، که وتوونه ته بو سه یه که وه، به رده میان ده ریایه، چوارده وریشیان سوپایه کی گه وره ی هیرشبه ره.

سوپای ملیونی پرچه کی فیرعه ونی که ساله های ساله راهینراون له سه ر کوشتوبر و هونه ری جه نگی، له وپه ری به هیزیدا هاتوون بو هیرشبردنه سه ر کومه لیک که سی بی چه کی چه وساو هه که هیچ چه کیکیان پی نییه.

بویه شوینکه وته ووه کانی موسا هه رچی به عه قل و واقع لیکیان ده دایه وه، هیوایه ک نه مابوو بو دهر بازبوونیان، راشکاوانه ئه م ترسه یان دهرده بری و ده یانگوت: ﴿إِنَّا لَمُدْرِكُونَ﴾^(۱) «وا گه یشتوونه ته لامان و ده ستیان گه یشتوونه ته ئیمه.»

به لام، موسا که پیشتتر ژیانی سه راپا ئه و نه زموونانه یه که خوی گه وره فریای که وتوو و پیوهره عه قلییه کان یه کلاکه ره وه نه بوون له سه رجه م بابه ته کاند، بی دوودلی ده فره موویت: ﴿كَلَّا إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ﴾^(۲) واتا: «نه خیر، من په روره دگار یکم له گه له که به زوویی رینموونیم ده کات.» چونکه موسا ده یزانی کاتیک خوی گه وره فره مان پی کردوو و لات جیهیلن، له نیوه ی ریدا جییان ناهیلنیت، یه که مجار که ناردی بو لای فیرعه ون، به لینی پی دا هاو ده م به خو ت و هاروون ده بیستم و ده بینم و به ته نیا جیتان ناهیلن، ئیستا پاش به ره مه اتنی بانگه وازه که، چو ن خوی گه وره و نیلیان

(۱) الشعراء: ۶۱.

(۲) الشعراء: ۶۲.

دهکات.

راستی دنیاییه که ی موساش هاته دی و خوی گه وره ده ریای بو کهرت کردن و موسلمانان ده ریز بوون و فیرعه ون و داروده سته که شی خنکان، له ماوه یه کی زور که مدا ئه وانهی له دیدی عه قلبیه وه ده بوو له ناو بچن، رزگار بوون! ئه وانهش که بریار بوو ته پللی سه رکه وتن لی بدن، خنکان و له ناو چوون!

﴿ فَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْبَحْرَ فَانْفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَالطَّوْدِ الْعَظِيمِ ۗ وَأَزْلَفْنَا ثَمَّ الْآخِرِينَ ۗ وَأَنْحَيْنَا مُوسَىٰ وَمَنْ مَعَهُ أَجْمَعِينَ ۗ ثُمَّ آغْرَقْنَا الْآخِرِينَ ۗ ﴾^(۱)

واتا: «نیگامان بو موسا نارد که به داروده سته که ت له ده ریای بده، که لئی دا، ده ریای قلبیسا و هر لایه کی وه ک کیویکی گه وره ی لی هات، فیرعه ون و له شکره که یشیمان نزیک به ده ریای خستنه وه و هاتن به دوایاندا، موسا و سه رجه م ئه وانهی له گه لیدا بوون، رزگارمان کردن و په رینه وه، ئه وانی تریش که فیرعه ون و داروده سته که ی بوو- نو قمان کردن و خنکان.»

وِیستگهی

۶

دیداری موسا و خزر

یه کیکی تر له وِیستگه کانی نیو ژبانی پیغمبر موسا، گه یشتنییه تی به که سایه تیبیهک به ناوی (خَضر)^(۱) خزر که ناوی خدری، کورده واریش له و ناوهه وه رگیراوه، هوکاری به یه که گه یشتنه که شیان، به ویست و فرمانی خوا بوو، بو ئه وهی پیغمبر موسا تی بگات که زانترینی سه رزه وی نییه، ههروه ها چند وانه یهک له و که سایه تیبیه وه فیر بیّت سه بارهت به جیاوازی دیوی رووکهش و دیوی شاراوهی هه ر روداو و پیشهاتیک.

له فه رموده یه کدا که ئیبن عه بیاس ده یگیری یتّه وه، پیغمبر موسا (صلی الله علیه وسلم) ده فه رموویت: **(تَبَيَّنَا مُوسَى فِي مَلَأٍ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ، جَاءَهُ رَجُلٌ فَقَالَ: هَلْ تَعْلَمُ أَحَدًا أَعْلَمَ مِنْكَ؟ قَالَ مُوسَى: لَا. فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ مُوسَى: بَلَى، عَبْدُنَا خَضِرٌ. فَسَأَلَ مُوسَى السَّبِيلَ إِلَيْهِ، فَجَعَلَ اللَّهُ لَهُ الْخُوتَ آيَةً، وَقِيلَ لَهُ: إِذَا فَقَدْتَ الْخُوتَ فَارْجِعْ، فَإِنَّكَ سَتَلْقَاهُ، وَكَانَ يَتَّبِعُ أَثَرَ الْخُوتِ فِي الْبَحْرِ، فَقَالَ لِمُوسَى فَتَاهُ: ﴿أَرَأَيْتَ إِذْ أَوْينَا إِلَى الصَّخْرَةِ فَإِنِّي نَسِيتُ الْخُوتَ وَمَا أَنْسَانِيهِ إِلَّا الشَّيْطَانُ أَنْ أَذْكَرُ﴾ قَالَ ذَلِكَ مَا كُنَّا نَبْغِي فَارْتَدَّا عَلَى آثَارِهِمَا**

(۱) رابوچونی جیاواز هه یه سه بارهت به وهی ئایا ئه م که سایه تیبیه پیغمبر موسا، یان به ندهیه کی خوا بووه و پیغمبر موسا تی پی نه به خشاره، هه ندیک له زانایان به لگه ده هیننه وه له سه ره ئه وهی پیغمبر موسا، هه ندیکی تریش پیان وایه پیغمبر موسا نه بووه.

قَصَصًا ﴿ فَوَجَدَا حَضْرًا ﴾،^(۱)

واتا: «جاریک موسا له نیو دهسته یهک له خه لکی به نوئیسرئیلدا بوو، لهو سهروبهنده دا پیاویک هات بو لای و پیی وت: «ئهرئ تو که سییک شک ده بهیت له خوئ زانتر بیت؟» موسایش فهرمووی: «نه خیر» نه وه بوو خوی گه وره نیگای دابه زانده خواره وه بو سهر موسا و فهرمووی: «با، خزری به بنده مان.» ئینجا موسا داوای کرد ری گه یشتن بهو به بنده ی پی پیشان بدریت، خوی گه وره ماسی کرده نیشانه بو گه یشتن پیی، پیی فهرموو: «ئه گهر ماسییه کهت ون کرد، نه وه بگه ریروه، چونکه نه و کات پیی ده گهیت.» موسایش لهو دریا یه دا به دوای شوینه وار و ده رکه وتنی نه و حووته وه بوو، نه وه بوو هاوه له که ی پیی وت: «ئهرئ ده زانیت چی رووی دا؟ نه و کاته ی چووینه په نا به رده گه وره که و پشوومان ددها، من ماسییه کهم بیر چوو، دیاره ههر شهیتانیس بوو له بیرى بردمه وه بوئی بگپر مه وه.» موسا ش فهرمووی: «ئیمه ش ههر شتیکی وامان ده ویست.» ئینجا به چاوگیران به ری خویاندا گه رانه وه بو نه و شوینه ی به جیان هیشتبوو، له وئ خزریان به دی کرد.

بهم چه شنه به یه که گه یشتنی نیوان موسا و خزر هاته دی، به یه که گه یشتنییک که سه ره تاکه ی به یه کترناسین دهستی پی کرد، واته نه وه نه بیت خزر نه زانیت نه م که سه ی هاتوو بو لای، پیغمبر یکی خواجه، به لکوو وهک له سه حیجی بوخاریدا هاتوو: (فَسَلَّمَ عَلَيْهِ مُوسَى فَكَشَفَ عَنْ وَجْهِهِ، وَقَالَ: هَلْ بِأَرْضِي مِنْ سَلَامٍ ، مَنْ أَنْتَ؟ قَالَ: أَنَا مُوسَى، قَالَ: مُوسَى بَنِي إِسْرَائِيلَ؟ قَالَ: نَعَمْ ، قَالَ: فَمَا سَأَلْتُكَ؟ قَالَ: جِئْتُ لِتَعْلَمَنِي مِمَّا عُلِّمْتُ رُسُودًا ، قَالَ: أَمَا يَكْفِيكَ أَنَّ التَّوْرَةَ بِيَدَيْكَ ، وَأَنَّ الْوَحْيَ يَأْتِيكَ؟ يَا مُوسَى، إِنَّ لِي عِلْمًا لَا يَنْبَغِي لَكَ أَنْ تَعْلَمَهُ ، وَإِنَّ لَكَ عِلْمًا لَا يَنْبَغِي لِي أَنْ

(۱) صحیح البخاری، کتاب العلم، رقم الحدیث ۷۴.

أَعْلَمَهُ، فَأَخَذَ طَائِرٌ بِمِنْقَارِهِ مِنَ الْبَحْرِ، وَقَالَ: وَاللَّهِ مَا عَلِمِي وَمَا عَلِمْتُكَ فِي جَنْبِ عِلْمِ اللَّهِ، إِلَّا كَمَا أَخَذَ هَذَا الطَّائِرُ بِمِنْقَارِهِ مِنَ الْبَحْرِ،^(۱) واتا: «موسا که خزری بینیی، سهلامی لی کرد، ئه ویش جله که ی سه ر ده موچاوی لابرده چونکه راکشا بوو- فهرمووی: «لهم ناوچه ی مندا و سهلام، ناوت چییه؟» فهرمووی: «من موسام.» خزر فهرمووی: «موسای بهنی ئیسرائیل؟» فهرمووی: «به لی.» خزر پرسیی: «خیره؟» ئه ویش فهرمووی: «هاتووم ههتا لهو زانسته ی رینموونی کراویت و فیرکراویت، شتیکت له لافیر بيم.» ئه ویش فهرمووی: «یانی ئه وه ندهت بهس نییه که ته وراتت له بهردهسته و نیگات بو داده به زیت؟ ئه ی موسا! من زانستیکم لایه که جیی خو ی نییه تو فیری بیت، تویش زانستیکت لایه که جیی خو ی نییه من فیری بيم.» ئینجا لهو کاته دا بالنده یه ک به دنووکی شتیکتی له ده ریادا برد، خزر فهرمووی: «سویند به خوا زانستی من و زانستی تویش له پال زانستی خوادا ههروهک ئه و که مه شته یه که ئه و بالنده یه به دنووکی له ده ریای برد!»

پاشان، مهرجی هاوړپیه تی له نیوانیاندا دانرا، مهرجه کهش جیه جی کرا و بوویه هوکاری لی کجیا بوونه وه یان. خزر بهنده یه کی خواجه که له لایه ن خوای گه وره وه ره حمهت و زانیاریه کی له دونی پ به خشراوه. موسایش پیغمبرییکی ئولولعه زمه که خوای گه وره له باره یه وه ده فهرموویت: ﴿وَاصْطَنَعْتُكَ لِنَفْسِي﴾.

داواکاری موسا پیغمبر بو بهنده یه کی، ئه وه بوو که ده توانم هاوه لیت بکه م بو ئه وه ی بریک شتت لیوه فیر بيم؟ خزر به هو ی ئه و ئه زمونه ی پیشتر که هه یبوو و خه لکی نه یانده توانی لی تی بگهن، وه لامی بو موسا پیغمبریش ئه وه بوو که تو هه رگیز ناتوانیت له گه ل مندا خو ت رابگریت، هوکاره که شی ئه وه یه که زانیاریت نییه به و شتانه ی روو ده دن، به لام موسا

(۱) صحیح البخاری، کتاب تفسیر القرآن، الرقم ۴۷۲۶.

پیغمبر به لینی دا خوراگر بیت و نه زمونی خوراگری لئ ببینریت، مهرجی خزریش نه وه بوو نه گهر هاوه لیم بکهیت، نابیت پرساری هیچ شتیکم لئ بکهیت، تا نه و کاتهی خوم روونکردنه وت پئ ددهم، مووسایش بهمه رازی بوو، که چی له به کهم ههنگاودا نهیتوانی پابهندی بیت، بهلام خزر هه تا سن ههنگاو مؤله تی مانوهی هاورییه تیبیه که ی پئ دا. ﴿فَوَجَدَا عَبْدًا مِنْ عِبَادِنَا آتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا﴾ قَالَ لَهُ مُوسَىٰ هَلْ أَتَبِعَكَ عَلَىٰ أَنْ تُعَلِّمَنِي مِمَّا عَلَّمْتَ رُشْدًا ﴿قَالَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا﴾ وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلَىٰ مَا لَمْ تُحِطْ بِهِ خُبْرًا ﴿قَالَ سَتَجِدُنِي إِِنْ شَاءَ اللَّهُ صَابِرًا وَلَا أَعْصِي لَكَ أَمْرًا﴾ قَالَ فَإِنِ اتَّبَعْتَنِي فَلَا تَسْأَلْنِي عَنْ شَيْءٍ حَتَّىٰ أُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا ﴿فَانْطَلَقَا حَتَّىٰ إِذَا رَكِبَا فِي السَّفِينَةِ خَرَقَهَا قَالَ أَخَرَقْتَهَا لِتُغْرِقَ أَهْلَهَا لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا إِمْْرًا ﴿قَالَ أَلَمْ أَقُلْ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا﴾ قَالَ لَا تُؤَاخِذْنِي بِمَا نَسِيتُ وَلَا تُرْهِقْنِي مِنْ أَمْرِي عُسْرًا ﴿فَانْطَلَقَا حَتَّىٰ إِذَا لَقِيَا غُلَامًا فَقَتَلَهُ قَالَ أَقْتَلْتَنِي نَفْسًا زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا نُكْرًا ﴿قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا﴾ قَالَ إِنْ سَأَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍ بَعْدَهَا فَلَا تُصَاحِبْنِي قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنِّي عُذْرًا ﴿فَانْطَلَقَا حَتَّىٰ إِذَا أَتَيَا أَهْلَ قَرْيَةٍ اسْتَطْعَمَا أَهْلَهَا فَأَبَوْا أَنْ يُضَيِّفُوهُمَا فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَنْقُضَ فَاقَامَهُ قَالَ لَوْ شِئْتُ لَأْتَّخَذْتُ عَلَيْهِ آجْرًا﴾^(۱)

واتا: «بهندهیهک له بهندهکانی ئیمهیان بهدی کرد که له بهزهیی و میهره بانیی خومان بههره دارمان کردبوو و زانست و زانیاری تابه تیشمان له خومانوه فیئر کردبوو، مووسا پیی فرموو: «ئاخو مؤله تم ددهدیت بهردهوام له گه لت بم، تا له و زانستهی فیئرکراویت منیش فیئر بکهیت به لکوه که لکی لئ وه ربگرم؟» نهویش فرمووی: «به راستی تو هه رگیز له گه ل من هه لئا کهیت و ناتوانیت خوراگر بیت، چون دهر ده بهیت له ئاست شتیکدا که ئاگات له بنج و بنهوانی نییه؟!» مووسا فرمووی: «پشت به خوا ده مینیت خوراگر دهم

و له هیچ فه رمانیکت سه ریچی ناکه م.» ئەویش فه رمووی: «ئەگەر قبوولتە بە دوامدا بێیت، ئەو له حیکمه تی هیچ شتیک پرسیارم لئ مه که، هه تا کاتی خۆی خۆم قسه ت بۆ ده که م و له نهینیه که ی ئاگادارت ده که م.» ئینجا هه ردوو پیکه وه رویشتن تا کاتیک سواری که شتییه که بوون. خزر کونی تئ کرد و عه بیداری کرد، موسا خۆی پئ نه گیرا و به سه رسورمانیکه وه فه رمووی: «ئاخۆ تۆ ئەم که شتییه کون ده که هیت، هه تا هه موو سه رنشینه کانی نقوم بکه هیت؟! به راستی کاریکی به دفه روو ناشایسته ت کرد.» خزر فه رمووی: «مه گەر پیشتر پیم نه گوئی تۆ هه رگیز ناتوانیی له گه ل من خۆ رابگریت؟» موسا فه رمووی: «لهمه له بیرم چوو لیم مه گره، هه ره هه له فیربوونی ئەو زانیارییه دا که ده مه ویت له تۆوه فیر بم، سه ختگیریم له گه ل مه که.» پاشان له که شتییه که دابه زین و رویشتن تا له ریگه دا به کورپکی تازه لاو گه یشتن و خدر کوشتی! موسا فه رمووی: «سهیره! ئایا که سیکی پاکي بئ گونا هت کوشت، بئ ئەوه ی که سیکی کوشتییت؟! به راستی کاریکی زۆر گه وه ی ناپه سه ندت ئەنجام دا.» خزر فه رمووی: «ئهی پیم نه گوئی هه رگیز تۆ ناتوانیی له گه ل من ئارام بگری و هه لیکه هیت؟» موسا فه رمووی: «ده سا ئەگەر دوا ی ئەمه جاریکی تر پرسیاری هه رشتیکم لئ کردی و په رخنه م لئ گرتیت، ئیتر هاورپیه تیم مه که، ئیتر به راستی مافی خۆته و له لایه ن منیشه وه بیانووی جیا بوونه وه ت ده ست که وتوووه، منیش گله یی و بیانووم نامییت.» هه ردوو ک پیکه وه رویشتن، تا گه یشتنه خه لکی شارپک، داوا ی خۆراک و خوارده مه نیان لئ کردن، هه ره ک میوانیک روو بکاته جیگایه ک و برسی بیت، ئەوانیش میوانداریان نه کردن، چونکه خه لکیکی رژد و چرووک و پیسه که بوون، جا دیواریکیان له وئ به دی کرد خه ریک بوو بکه ویت، خزر هه لی چنییه وه و راستی کرده وه، موسا فه رمووی: «ئەگەر ئاره زووت بووبا بۆ چاککردنه وه ی ئەو دیواره، کرییه که ت وه رده گرت.»

ئەگەر تییینی ئەم سئ رووداوه بکهین، له هه ر سئ بارو دۆخه که دا

لیکدانه‌وهی عه‌قلی و واقعی موسا پیغمبر زور ورد و جوانه، هر پیوه‌ریکی عه‌قلی تریش به‌کار به‌ینرایه، هه‌مان خویندنه‌وهی بو رووداوه‌کان ده‌کرد، که‌چی له‌و سئ رووداوه‌دا حه‌ق لای خزر بوو نه‌وه‌ک لیکدانه‌وه‌کانی موسا پیغمبر، چونکه خزر له‌و دیو سنووری عه‌قله‌وه سه‌بارت به رووداوه‌گه‌لیک له‌لایه‌ن په‌روه‌دگار بیه‌وه زانیاری پی به‌خسرابوو، بویه پیش مالئاوایی، بو‌ئه‌وهی هیچ گومان‌یک له‌دلی موسادا چه‌کهره نه‌کات، خزر روونکردنه‌وهی پیوستی پی‌دا و تیی گه‌یاند له‌و دیو سنووری عه‌قل و بینراو و به‌رچاوه‌وه، هه‌ندیک زانیاری هه‌ن که مرؤف درکیان پی‌ناکات، ئه‌مه‌شی له‌خووه نه‌کردوه، به‌لکوه‌ئه‌وه له‌ده‌ره‌وهی سنووری مرؤقه و خوی گه‌وره رینموونی کردوه، هه‌رچه‌نده موسا پیغمبر خویشی هه‌مان شتی ئه‌زمون کردبوو، وه‌ک رووداوی موعجیزه‌کانی و په‌رینه‌وهی له‌ده‌ریا و دوانزه کانیاوه‌که و ... تاد. که له سنووری توانا و عه‌قل و قه‌ناعه‌تی مرؤفدا نه‌بوون، به‌لام هیشتا هه‌ندیک ئه‌زمونی جیاواز هه‌بوون که ده‌بوو بیان‌ینیت، خوی گه‌وره‌ش له‌ری خزره‌وه ئه‌و ئه‌زمونه‌ی پی‌پیشان دا.

روونکردنه‌وه‌که‌ی خزر بو‌هر سئ رووداوه‌که به‌م چه‌شنه بوو:

﴿قَالَ هَذَا فِرَاقُ بَنِي وَبَيْنِكَ سَائِبُكَ بِتَأْوِيلِ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا ۝
 أَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسَاكِينَ يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ فَأَرَدْتُ أَنْ أَعِيبَهَا وَكَانَ وَرَاءَهُمْ
 مَلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصْبًا ۝ وَأَمَّا الْغُلَامُ فَكَانَ أَبَوَاهُ مُؤْمِنَيْنِ فَخَشِينَا أَنْ
 يُرْهِقَهُمَا طُغْيَانًا وَكُفْرًا ۝ فَأَرَدْنَا أَنْ يُبْدِلَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرًا مِنْهُ زَكَاءً وَأَقْرَبَ رَحْمًا ۝
 وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي الْمَدِينَةِ وَكَانَ تَحْتَهُ كَنْزٌ لَهُمَا وَكَانَ أَبُوهُمَا
 صَالِحًا فَأَرَادَ رَبُّكَ أَنْ يَبْلُغَا أَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَنْزَهُمَا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ وَمَا
 فَعَلْتُهُ عَنْ أَمْرِي ذَلِكَ تَأْوِيلُ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا﴾،^(۱)

واتا: «خزر فھرمووی: ئەوا ئیستا به پپی قسهی خۆت له یهك جیا ده بینهوه، كه میکی تر حیکمهت و نهینی ئەو رووداوانهت بۆ باس ده كه، له بهرانه بریانهوه بئ ئارام بوویت، هۆی كونگردنی كه شتییه كه ئەمه بوو كه هی چند كه سیکی هه ژار و بینهوا بوو، له ده ریادا کاریان پئ ده كرد بۆ بزبویان، بۆیه ویستم به كونگردنی عه ییداری بكه، چونكه له پیشیانهوه پاشایه کی سته مكار هه بوو، هه موو كه شتییه کی چاك و بئ عه ییی زهوت ده كرد، تا زه لاهه كهش (كه كوشتم)! ده مزانی كه سروشتی له سه ر بپروایی و خوانه ناسی ده روات و باوك و دایكیشی ئیماندار و موسلمان بوون، جا ئیمهش ترساین به سه ركهشی خۆی ههردوو له خشته بهریت و ناچاران بكات و هه لیان بنیت به ره و سه ركهشی و بیروایی، ویستمان به و كاریه پهروهردگاریان بۆیان بگۆریت به مندالکی چاكتر و پاكتر و به میه ره بانتر، دیواره كهش كه خهريك بوو ده كهوت و ئیمهش به خۆرایی چاكمان كردهوه، مالی دوو كوره بچكۆلهی هه تیو بوو له شاره كه دا، له ژپریا گه نجینه یهك هه بوو كه هی ئەو دوومنداله هه تیوه بوو، باوكیان بۆی دانابوون و باوكیشیان خواناس و پیاوچاك بوو، جا له بهر خاتری بابیان، خوا پارێزگاری بۆ كردبوون، بۆیه ئیمهش ئەو كارهمان كرد، وتمان نه وهك لافاوئ ده ری بخاو بفه وتیت، پهروهردگارت ویستی ئەو دووانه كاتیک گه نجینه كه یان ده سته كه ویته وه كه بگه نه ته مه نی بالقبوون و به هیزبوون؛ ئەوسا خه زینه ی خۆیان له ژپر دیواره كه دا ده ره پینن، ئەمهش به زه یی و میه ره بانیهك بوو له لایه ن پهروهردگارت هه بهرانه بر به و دوو كوره بچكۆله یه كرده ی له بهر چاكیی باوكیان، دلنیاش به له خۆمه وه نه مكدروه، به لكوو گشتی به فه رمانی خوا بووه، ئەوه روونگردنه وه ی ئەو شتانه بوو كه تۆ نه توانیی بهرانه بریان خۆراگر بیت.»

كیشه ی نیوان عه قل و نه قل له ئەمرۆدا ئەوه یه كه كه سانیک نه قل هه تا ئەو سنوره قبوول ده كه ن كه پيورهه عه قليبھه سنوورداره مروییه كانی سه ر زهوی نیو رۆژگاری ئەمرۆ قبوولی ده كه ن، واته عه قلی سنوورداری

مرۆیی هم له رووی کات و شوپن و بارودۆخ و دابونه ریتیشه وه، ده کهن به برپاردهر له سه ره نه قلییک که سنووری کات و شوپن و بارودۆخ و دابونه ریتته ناوچه یییه کانی تی په راندووه.

ئه وه که سانه ی له م رۆژگار هماندا عه قل پيش نه قل ده خه ن، دوو کیشه ی سه ره کییان هه یه:

یه که میان: ئه وه یه که دلنیا نه بوونه ته وه له راستیی نه قل، ده بینیت زۆر یکیان گومانیان له قورئان یان فه رمووده هه یه، هه ندیکیان بر وایان به وه نییه قورئان له لای خوا وه بیته، یا خود هه مووی نه قل کرا بیته، هه ندیکیشیان بر وایان به وه نییه فه رمووده به شیک بیته له نه قل، یا خود به سه حیجی نه قل کرا بیته.

دوو ه میان: ئه وه یه که بو تیگه یشتن له وه نه قله، ته نیا عه قلی خویان به کار ده هین، عه قلییک که نابیت سنووری جوگرافی و بارودۆخ و سه رده می خویان تی به رینیت، ئه مه ش ئه گه ر په سه ند بکریت، ده بیت به له که یه ک بو نه قل، چونکه کاتیک هه مان سنوور و بارودۆخ و زه مه ن تی ده په رپیت و مۆدیلیکی نوئی هه ریه ک له وانه دیته ئاراه، ئه وه کات ئه گه ر نه قل ملکه چی ئه وه به ره به ستانه بو بیت، له مه ی دواتر دا که لین و که موکورتیی پیوه دیار ده بیت.

نمونه یه ک بو روونکردنه وه ی زیاتر:

له فه رمووده یه کدا هاتووه که پیغهمبری خوا (صلی الله علیه وسلم) ده فه رموویت:

(وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تُكَلَّمَ السَّبَّاحُ الْإِنْسَ ، وَحَتَّى تُكَلَّمَ الرَّجُلَ عَذْبَةَ سَوْطِهِ وَشِرَاكَ نَعْلِهِ ، وَتُخْبِرَهُ فَخِذَهُ بِمَا أَحَدَتْ أَهْلُهُ مِنْ

بَعْدِهِ،^(۱)

واتا: «سوڻد بهوهي گياني مني بهدهسته، رۆژي دوايي نايهت و قيامهت ههئناستيت، ههتا ئازهل دړنده له گهل مرؤفدا قسه دهكات، ههتا سهري قامچي دهستي مرؤف و قايشي نهعلهكهي قسه له گهل مرؤفدا دهكات، ههتا راني پياو ههواللي پڻ دهكات كه ژن و منداللي له دواي خؤي -له مالهوه- چي دهكهن.»

ئهم فهرموده به پيورهه عه قلي له رووي كاتهوه، بو دوو سهده له مهو بهر به نادروست ته ماشا دهكرا، چونكه عه قلي دوو سهده له مهو بهر هيچ كات ويناى نهوهي نه ده كرد بگونجيت ئازهل دړنده له گهل مرؤفدا قسه بكات، بويه ئاسايي ئهم فهرموده يان به ههلبهستراو ههژمار ده كرد و تۆمهتيان ده دايه پال ئهوانه شي كه نه قلياڻ كردوه و نه قلي فهرموده يان دهخسته ژير پرسيارهوه، ته نانهت ئهوانه شي كه پابه ندي عه قل بوون به لام بهر په رچيان نه ده دايه وه، ليكدا نهوهي تريان بو ده كرد، وهك چون ههتا ئه مړؤ زؤر يكيان وان، پييان وايه مه بهست پي دواندي جهسته يي و تيگه يان دني ئازهل كهانه، نهوهي ئه مړؤ پي دهوتريت (سپرك).

به لام، بو عه قلي ئه مړؤ ئاساييه ئه وه فهرموده يه په سه ند بكات، چونكه ويناى نهوه دهكات بتوانريت ئاميريك بو مرؤف و ئازهل دروست بكريت كه زماڻي به كتر بو يه كدي وه ربگيريت.

به هه مان شيوه، عه قلي دويڻي قبوولئ نهوهي نه ده كرد نه عل و پيلاو قسه بكات، به لام عه قلي ئه مړؤ نهوهي له لا ئاساييه.

دواچار هه مان وتهي خزر دووباره دههينمه وه كه له سه ره تاي

(۱) مسند أحمد بن حنبل، الرقم ۱۱۹۷۱، سنن الترمذي، باب ما جاء في كلام السباع، الرقم ۲۱۸۱ و قال حسن صحيح غريب.

یه کترناسینی له گهل پیغهمبه ر موسادا، کاتیک له که نار ده ریا وهستا بوون و بالنده یه ک به دنووکی شتیکی له ده ریا برد-ئاو بیت یان هه ر شتیکی تر-، خزر و مووساش ته ماشای ئه و دیمه نه یان ده کرد، ئینجا خزر پیی فه رموو: **وَاللّٰهُ مَا عَلِمِيْ وَمَا عَلُمُكَ فِيْ جَنۡبِ عِلْمِ اللّٰهِ ، اِلَّا كَمَا اَحَدَ هٰذَا الطَّائِرُ بِمِنۡقَارِهِۦ مِنَ الْبَحْرِ**،^(۱) واتا: «سویند به خوا، زانستی من و زانستی توش له پال زانستی خوادا، هه ر وه ک ئه و که مه شته یه که ئه و بالنده یه به دنووکی له ده ریای برد.»

(۱) صحیح البخاری، کتاب تفسیر القرآن، الرقم ۴۷۲۶.

ئېئوهرۆک

- ۵.....ییشه کیی
- ۷.....وئستگهی یه که م: له دایکبوونی موسا
- ۱۳.....وئستگهی دووهم: پراکردنی موسا
- ۱۷.....وئستگهی سییه م: ناردنی موسا بۆ لای فیرعه ون
- ۲۱.....وئستگهی چواره م: باوه رهینان به ره زامه ندی و له ناچاریدا
- ۲۵.....وئستگهی پینجه م: خنکانی فیرعه ون و سوپاکهی
- ۲۹.....وئستگهی شه شه م: دیداری موسا و خزر